

УДК 664:013: 658.152:005.591.6.

ХАРКІВСЬКИЙ Д.Ф., д-р екон. наук, професор, СЛАВУТА О.Ю., аспірант
Одеська національна академія харчових технологій

ПРОБЛЕМИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

У статті розглянуто теоретико-методичні основи та сучасні проблеми інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості України. Проаналізовано та узагальнено внутрішні та зовнішні джерела інвестиційних ресурсів підприємств галузі. Запропоновано заходи щодо удосконалення окремих напрямів фінансування інноваційної діяльності переробних підприємств.

Ключові слова: інноваційна діяльність, фінансові ресурси, інвестиційне забезпечення.

The theoretic and methodological bases and modern problems of the innovative activity investment providing of Ukraine food industry enterprises are considered in the article. The internal and external sources of industry enterprises investment resources are analyzed and generalized. Separate financing directions improvement measures of processing enterprises innovative activity are offered.

Keywords: innovative activity, financial resources, investment providing.

Вступ. Важливою умовою подальшого розвитку економіки України постає інноваційна діяльність як на макро-, так і на мезо- та мікрорівні, що дозволить підвищити конкурентоспроможність продукції сільського господарства і переробної сфери, ефективність використання ресурсів, покращити соціально-економічне становище суб'єктів господарювання. Ще однією причиною, що зумовлює необхідність інноваційного розвитку промисловості, є вступ України до Світової організації торгівлі, що вимагає відповідності якості вітчизняної продукції загальноприйнятим світовим стандартам та її конкурентоспроможності у порівнянні з іноземною. Проте покращення матеріально-технічної бази підприємств, здійснення дослідних розробок характеризуються значною капіталомісткістю. У свою чергу, від обсягів фінансового забезпечення залежить якість інноваційних розробок та швидкість впровадження нововведень, що потребує залучення власних фінансових ресурсів (як власних, так і у випадку їх нестачі – зовнішніх інвестицій), що зумовлює актуальність дослідження проблем фінансування інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості.

Значний вплив інвестиційного забезпечення на реалізацію інноваційної стратегії вимагає аналізу та дослідження у динаміці змін у структурі фінансування інноваційної діяльності підприємства. Даній темі присвячені праці М.Ф. Бабієнка, Б.В. Буркинського, Г.В. Возняк, А.С. Гальчинського, П.Н. Завліна, Д.Ф. Крисанова, М.М. Кулайця, О.І. Попова, А.Я. Кузнєцової, П.А. Лайко, П.П. Микитюк, С.В. Онишка, О.М. Петухової, Б.Г. Сенів, Р.А. Фатхутдинова тощо. Незважаючи на велику кількість досліджень у даному напрямку, питання розробки ефективного механізму активізації інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності та визначення оптимального співвідношення власних та залучених джерел фінансування залишаються відкритими.

Постановка завдання. Метою статті є

дослідження сучасного стану фінансування інноваційної діяльності переробних підприємств, зокрема підприємств харчової промисловості України.

Впровадження інновацій та інвестиції в інноваційний процес тісно взаємопов'язані: шляхом здійснення капіталовкладень у нововведення стимулюється віддача від використання ресурсів підприємства – збільшується продуктивність та спостерігається активізація науково-технічного розвитку. Процес фінансування інноваційної діяльності передбачає ряд послідовних етапів [1]:

- обґрунтування вибору джерел інвестиційних ресурсів;
- побудова системи накопичення капіталовкладень, спрямованих на інвестування;
- безпосередньо реалізація фінансування інновацій;
- дослідження відповідності вкладень коштів їх цільовому призначенню;
- розробка механізму відшкодування інвестицій.

Для визначення проблем капіталовкладень у інновації вагомим фактором удосконалення системи фінансування інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості є аналіз особливостей кожного етапу, що і окреслює завдання дослідження.

Результати. Інноваційна діяльність, відповідно до державних законодавчих актів, визначається як «діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг» [2]. Раціональна її організація є одним із факторів підвищення прибутковості виробництва промислової продукції, проте можливості у даному напрямку обмежуються обсягами фінансових ресурсів, що є у розпорядженні підприємств-інноваторів.

Динаміка впровадження інновацій на промислових підприємствах України наведена у таблиці 1, дані якої свідчать про поступове

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ

скорочення реалізації інноваційної продукції промислових підприємств за останні три роки. За цей же період зменшуються і обсяги впровадження маловідходних, ресурсозберігаючих технологій у загальній структурі впроваджуваних процесів

(зниження на 3,4 % у 2008 р. та на 1,5 % у 2009р.) та нових видів техніки у сумі освоєного виробництва нових видів продукції (зниження більш швидкими темпами на 3,9 % та на 7,1 % відповідно).

Таблиця 1

Впровадження інновацій на промислових підприємствах [3]

Рік	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	Впроваджено нових технологічних процесів	у т.ч. маловідходні, ресурсозберігаючі	Питома вага впроваджених маловідходних, ресурсозберігаючих процесів у обсязі нових технологічних процесів, %	Освоєно виробництво нових видів продукції, найменувань	з них нові види техніки	Питома вага нових видів техніки у освоєному виробництві нових видів найменувань продукції, %	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2000	14,8	1403	430	30,6	15323	631	4,1	
2001	14,3	1421	469	33,0	19484	610	3,1	6,8
2002	14,6	1142	430	37,7	22847	520	2,3	7,0
2003	11,5	1482	606	40,9	7416	710	9,6	5,6
2004	10,0	1727	645	37,3	3978	769	19,3	5,8
2005	8,2	1808	690	38,2	3152	657	20,8	6,5
2006	10,0	1145	424	37,0	2408	786	32,6	6,7
2007	11,5	1419	634	44,7	2526	881	34,9	6,7
2008	10,8	1647	680	41,3	2446	758	31,0	5,9
2009	10,7	1893	753	39,8	2685	641	23,9	4,8

Стосовно визначення ресурсного забезпечення інноваційної діяльності промислового підприємства не існує єдиного підходу [4]. Деякі вчені вважають, що для проведення науководослідних робіт, розробки та впровадження інновацій необхідні лише фінансові ресурси (грошові кошти у вигляді розрахунків за отримані сировину та матеріали, товарно-матеріальні цінності, банками, державними фондами тощо). Інші дослідники розглядають також надходження у вигляді основних та оборотних засобів підприємства і нематеріальних активів та відносять їх до прямих фінансових вкладень, що спрямовуються безпосередньо на інноваційну діяльність. Ми схилиємося до підтримки твердження М.П. Денисенка, який вважає, що у даному випадку доцільно вживати термін «інвестування інноваційної діяльності».

Відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність», інвестиції – це усі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою створення прибутку (доходу) або отримання соціального ефекту [5].

Основними принципами розбудови системи фінансування інноваційної діяльності є [4, 6]:

1. Орієнтація системи на ефективне застосування новітніх розробок («чітка цільова орієнтація»).
2. Логічність та правова регламентація механізмів, які використовуються при впровадженні нововведень.
3. Багатоваріантність джерел фінансування.

4. «Комплексність системи», що передбачає взаємопов'язаність сукупності інновацій та спрямованості їх використання.

5. Гнучкість та здатність системи фінансування інноваційної діяльності пристосовуватися до мінливого зовнішнього середовища за умови максимізації її ефективності.

Джерелами фінансової підтримки інноваційної діяльності відповідно до статті 18 Закону України «Про інноваційну діяльність» [2] є:

- кошти Державного бюджету України;
- кошти місцевих бюджетів і кошти бюджету Автономної Республіки Крим;
- власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ;
- власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності;
- кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб;
- інші джерела, не заборонені законодавством України.

Розподіл за джерелами витрат на фінансування інноваційної діяльності в Україні наведено на рис. 1.

Державне фінансування інноваційної діяльності займає провідне місце у структурі інвестицій в інновації підприємств у розвинених країнах, що допомагає регулювати конкурентоспроможність вітчизняних суб'єктів господарювання та сприяє покращенню діяльності галузей, функціонування яких залежить від капіталовкладень

у наукові розробки (освіта, охорона здоров'я тощо) [7]. В Україні фінансування інноваційної діяльності за період з 2005 по 2009 рік характеризує показник наукоємності ВВП (збільшення обсягів фінансування науково-технічної діяльності у ВВП). При законодавчо визначеному рівні у розмірі 1,7 %, він не перевищує 0,4 %. Частка витрат на наукові дослідження у сумі витрат на науку, встановлена на рівні 30%, фактично не перевищує 10% [8], питома вага державних інвестицій у загальній сумі джерел

інвестування інноваційної діяльності змінюється від 0,4 % до 2,8 %. Низький рівень державного фінансування спричинений обмеженістю бюджетних коштів («фінансова підтримка інноваційної діяльності за рахунок Державного бюджету України, бюджету автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів надається у межах коштів, передбачених відповідними бюджетами» [2]) та визначає необхідність залучення власних фінансових ресурсів або коштів інвесторів: як українських, так і іноземних.

Рис. 1. Джерела фінансування інноваційної діяльності [3]

Статистичні дані свідчать, що основними джерелами фінансування науково-дослідних та конструкторських робіт промислових підприємств в Україні є власні кошти суб'єктів господарювання (можуть виступати у вигляді прибутку, який залишився у розпорядженні підприємства та амортизаційних відрахувань). Їх частка у загальних витратах на інноваційну діяльність зросла з 60,6 % у 2008 р. до 65 % у 2009 р. Крім того, до власних фінансових ресурсів відносять кошти, що виникають при реалізації надлишкових активів підприємства, інноваційної продукції, що користується попитом [4].

Останнім часом спостерігається зростання залучення іноземних інвестицій (з 1% у загальній сумі витрат на інноваційну діяльність у 2008 р. до 19% у 2009 році), що спричинює як позитивні, так і негативні наслідки [9]. До переваг використання закордонних фінансових ресурсів на впровадження нововведень на підприємствах харчової промисловості слід віднести орієнтацію на міжнародні стандарти якості продукції, екологічної безпеки, розширення асортименту продуктів харчування, оновлення та впровадження новітніх технологій їх виготовлення. Недоліками слід визнати: недосконалість вітчизняного законодавства з питань фінансування підприємств за рахунок іноземних інвестицій та нерівноправність умов при підписанні

договорів (відсутність практичного досвіду проведення переговорів представниками українських підприємств та, як наслідок, отримання іноземною стороною національних брендів товарів широкого вжитку, високих прибутків, монополізація підприємств тютюнової та олійножирової галузей). Зовнішніми джерелами фінансування виступають міжнародні фінансово-кредитні організації (Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, Міжнародний валютний фонд), які надають кредити на цільове використання коштів: підтримку виконання державного бюджету, утворення резервів валюти та кредитування малих і середніх бізнес-структур відповідно.

Залучення кредитних коштів для фінансування інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості відбувається за напрямками: іноземне, державне, комерційне кредитування, банківські кредити та відзначається значними обсягами їх отримання. Проте до обмежень слід віднести жорсткі умови їх повернення, необхідність внесення застави, необхідність сплати відсотків за кредит. Формою комерційного кредитування є лізинг, що набуває особливої актуальності, адже, зважаючи на обмеженість наявних фінансових ресурсів, може використовуватись для подолання відсталості технічної бази підприємств харчової промисловості.

Венчурний капітал спрямовується у малі та середні підприємства, що мають значний інноваційний потенціал та значний ступінь ризику. Фінансування інноваційної діяльності здійснюється великими компаніями, банками та не вимагає наявності матеріального забезпечення. Особливістю здійснення даного виду діяльності є те, що зазвичай венчурні компанії зобов'язуються покривати лише фінансові ризики, а ринковий, технічний та інші – при потребі покривають самі підприємства, що отримують фінансові ресурси [1]. Умовою здійснення венчурного інвестування є отримання інвестором прибутків від продажу та його обов'язкова участь в управлінні підприємством – інноватором, що у певній мірі компенсує значні ризики вкладника (відсутність гарантій та застави).

Висновки. Проблема пошуку оптимального співвідношення джерел фінансування інноваційної діяльності промислового підприємства – одне з їхніх першочергових завдань, що здійснює вплив на побудову інноваційного вектору розвитку суб'єкта господарювання. На мікрорівні її розв'язання знаходить відображення у зростанні прибутку підприємств-інноваторів від впровадження новітньої техніки та технологій виробництва продуктів

харчування. На макрорівні – зростання конкурентоспроможності країни у цілому та завоювання ринків збуту продукції на світовому ринку.

Доопрацювання потребує державна інвестиційна політика, а саме стимулювання залучення фінансових ресурсів в інноваційну діяльність поряд з посиленням контролю за їх цільовим використанням. Зважаючи на обмеженість наявних фінансових ресурсів, для подолання відсталості технічної бази підприємств харчової промисловості шляхом оновлення обладнання та технологічного переснащення може використовуватись лізинг. Низька частка державного фінансування у структурі вкладення фінансових ресурсів в розвиток науково-дослідних та конструкторських робіт пояснюється обмеженістю бюджету (в окремі роки – його дефіцитом). Тому слід звернути увагу на стимулювання самофінансування підприємств у інноваційній сфері (розробка заходів з надання податкових пільг підприємствам даного виду діяльності, зменшення відсоткової ставки за кредитами, які спрямовуються на наукові розробки) та іноземне інвестування (стимулюють зростання прибутків підприємств, не впливаючи на зростання зовнішнього державного боргу).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кулаєць М.М. Удосконалення інноваційної підприємницької діяльності / М.М. Кулаєць, М.Ф. Бабієнко, П.А. Лайко, П.М. Музика, О.Д. Витвицька, Є.А. Бузовський, В.А. Скрипниченко, М.М. Лучник // Економіка АПК. – 2009. – № 5. – С.76-87.
2. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002р. № 40-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <www.zakon.rada.gov.ua>.
3. Наукова та науково-технічна діяльність (1990-2009рр.) [Електронний ресурс]. – Державний комітет статистики України. – Режим доступу: <www.ukrstat.gov.ua>.
4. Денисенко М.П. Провайдинг інновацій: Підручник / М.П. Денисенко, А.П. Гречан, М.В. Гаман та ін.; за ред. проф. М.П. Денисенка. – К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 448 с. – С. 180-194.
5. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 19 вересня 1991 р. №1560-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <www.zakon.rada.gov.ua>.
6. Микитюк П.П. Інноваційна діяльність: Навч. посібник / П.П.Микитюк, Б.Г.Сенів. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 392 с. – С.265-272.
7. Буркинський Б.В. Економічне оновлення регіону: аналіз ситуацій та рішення: монографія / Б.В. Буркинський, С.К. Харічков. – Одеса: ІПРЕД НАН України, 2008. – 494 с. – С.431-438.
8. Світовий досвід та вітчизняна практика забезпечення розвитку інноваційної діяльності / Кабінет міністрів України. Інформаційно-аналітичні матеріали до парламентських слухань на тему: «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» // Економіст. – 2009. – № 6. – С.18-27.
9. Крисанов Д.Ф. Іноземні інвестиції та інновації в харчовій промисловості України / Д.Ф. Крисанов, О.І. Попов // Економіка АПК. – 2010. – № 4. – С.121-127.

